

ЗАПИТАНІ МОДУСИ КУЛЬТУРНОЇ ДІАЛОГІЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ ТЕОСОФСЬКОГО СВІТОРОЗУМІННЯ

Юлія Олександрівна Шабанова
Україна

*Доктор філософських наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки
Національного ТУ «Дніпровська політехніка»,
керівник наукової групи Теософського Товариства в Україні*

Вступ

Теософія, що зберігає себе в надрах будь-якої культури людства, виконує місію утримання універсальної цілісності на шляху еволюційного розвитку. В будь-який період розвитку східної чи західної культури теософське ядро у вигляді ідейної, світоглядної основи маніфестує свої ідеї через грані проявлення абсолютної істини. Цілком закономірно, що цивілізація людства має універсальну модель культурного розвитку, збагачену маніфестаціями неповторних проявів культурних здійснень. Ця модель тримається на послідовному втіленні лінійно здійснених етапів у вигляді: **синкретизм – диференціація – синтез**. Сучасний світ знаходиться на етапі очікуваного синтезу, як нової якості цілісного буття, тобто збирання холономної єдності. В цьому зв'язку, теософія не тільки в езотеричних формах, імпліцитно представлених в глибинах культури Заходу та Сходу, а в формі самодостатнього сучасного вчення, може дати людству універсальні концепти та життєві практики здійснення культурного діалогу.

Блаватська та теософське вчення

Не випадково наприкінці 19 століття через Олену Петрівну Блаватську світ отримав теософське вчення в системно викладеному вигляді в фундаментальних працях «Таємна доктрина» (*The Secret Doctrine*), та «Викрита Ізіда» (*Isis Unveiled*). Саме в цих працях викладено цілісне зібрання культурних проявів людства, вписаних в вищий план еволюційного здійснення історії Всесвіту. В основі теософії покладено метаісторичну методологію, згідно якої

Трансцендентне джерело Всесвіту як абсолютне начало, перебуває в вічності та нескінченності. В основі багатьох філософських вчень та релігійних доктрин покладена категорія Трансцендентного, що виступає межовим предметом віри чи допустимості гносеологічної свідомості та вислизає від обмежених пізнавальних можливостей людини. В третьому томі Таємної доктрини Блаватська говорить про Трансцендентне як «ключову міру, закон живого вічно-діючого Бога»¹. При цьому, Блаватська знаходить за необхідне уточнити абстрактне поняття Бога як *всюдисущого*, якби він був *вічно-діючим*, він не зміг би більше бути нескінченним»². Так в теософії представлено метаісторична сутність вселенської онтології, змістом якої є розгортання еволюційного плану Трансцендентного джерела, що позиціонує себе в проявлених світах. Тобто фундаментальні закономірності еволюції, що тримаються на сутнісній, трансцендентній єдності світу. В цьому еволюційному плані на стадії переходу від синкретичного світогляду до його диференціації «Его» (як втрачання трансцендентності абсолюту) виступає дієвою силою, інструментом самопізнання. «Еволюція та поступове занурення в матеріальність, так само є однією з цих «істин»³ і так само одним із законів «Бога»⁴ – читаємо в 3 томі *Таємної доктрини*. Тобто, диференціація через проявлення «Его» веде, з одного боку – до розрізнення та протиставлення, з іншого – сприяє ретельному зясуванню багатьох можливостей та відмінностей конкретного, яке нівелюється в Трансцендентному.

Теософське вчення та проблема діалогу культур

Мудра глибина теософського вчення полягає в тому, що трансцендентне та його іманентне не протиставлені, а є єдиним станом взаємодії загального та конкретного, тому стадія диференціації, розділення на окремі культури і є передумовою набуття очікуваного синтезу. Саме на цієї межі між диференціацією та синтезом людство й здійснює свою місію починаючи із кінця ХІХ століття дотепер, що відзеркалює закономірності виходу на якісно новий синтез як передумову переходу від нищої раси до вищої. На данному етапі від 4 до 5 раси. Саме в цих умовах ми знаходимося зараз, де чітко споглядається розділення тих, хто затримався на стадії

¹ Блаватская Е.П. Эзотерическое учение, с. 40

² Там само.

³ Там само. С. 41

дифференціації, розділення, протиставлення, й тих – хто відчуває потребу в якісно оновленню синтезі. В цьому контексті сучасна глобалізація, єдиний інформаційний простір, світова консолідація людей навколо духовних цінностей у вигляді утворення інтеркультурних спільнот представляються еволюційним потягом до зібрання та об'єднання. Кризові стани соціальної дійсності у вигляді культурних протистоянь породжують запит на діалог культур як умову відтворення нового синтезу.

Діалог культур в філософсько-культурологічному дискурсі

Діалог культур виступає особливо запитаним в сучасному світі. ХХІ століття, що демонструє збільшення масштабів та кількості війн на планеті, показало що цивілізаційний розвиток не тільки не зменшує загрозу знищення людства, а завдяки технічним та інформаційним досягненням, збільшує конфлікти. Людство не почуло застереження Лао-Цзи про те, що починаючи діяти, щоб подолати хаос, людина здібна внести ще більший хаос. Причина даної ситуації, полягає в домінуванні егоцентричних інтенцій, які прийняли закріплені форми матеріально-кон'юнктурної домінантності в побудові життєвого світу. Результати культурного розвитку породили загрозу нівелювання культурного начала в людині. Не випадково в філософсько-культурологічному середовищі виникає позиція визнання в сучасному суспільстві стану «посткультури» (А. Флієр). А з нею й доби постлюдини в якості натовпу (Ортега-і-Гассет), де в добу інформаційного маніпулювання людині не залишається шансів на культуротворчість. Актуалізується питання щодо існування безсуб'єктної культури (Ж. Бодрийяр), де замість діяльнісного суб'єкту виникає безликий «агент». Нівелюється питання реконструкції досвіду класики, зникає ключовий модус культури – співтворчість іманентного та трансцендентного суб'єктів.

Причиною «посткультурних» тенденцій виступає втрата традиційних цінностей, джерелом яких є духовний потенціал людини. Друга половина ХХ століття розвиває тенденцію дрібної фрагментарності культур. Французький культуролог Абрам Моль точно висловлює особливість нашого часу як «культурну мозаїчність», яка ніби то складається в картинку, але кожний фрагмент її не здійснюється в цілісності. Саме це й виступає однією з причин культурних протистоянь, що виникають на тлі спроб ствердження абсолютної значущості окремих культур.

В пошуках культурної діалогічності

В пошуках культурної діалогічності запитані різні модуси формування культурного простору. Але ж в контексті актуальних запитів, таких як російсько-український діалог, традиційне звертання до історичних, релігійних, ідеологічних джерел культурної спорідненості в сучасних умовах виступає скоріше провокуючим фактором роз'єднання та розростання непорозуміння. Виникає питання, на чому можлива побудова культурного діалогу країн з близькою слов'янською ментальністю? Де джерела конструктивів свідомості, що здатні скласти умови культурного дискурсу, та як похідне й соціального примирення?

Гуманітарною сферою, здібною здійснити культурну діалогічність представляється естетика, яка сьогодні є протиставленням прагматизму та кон'юнктурі споживчого суспільства. Прийшов час одягати естетичні окуляри для того щоб роздивитися варварство в добу розвинутих цивілізацій.

Ігровий принцип, як буття вільної творчості, містить можливості виходу з безплідною статички натопту і привнесення в масовість оновленої індивідуалізації, ініціюючи прориви епохи «безкультур'я». У зв'язку з цим, естетика представляється пізнанням і самопізнанням мистецтва як вираз духу гри, а не утилітарного інтересу. Мета естетики по Канту – реабілітація епікурівського гедонізму, отже, гра як творчість містить протест проти формалізації і технологій.

Виходячи з вищенаведеного, сформульовано шляхи здійснення міжкультурної діалогічності в сучасності:

– визнавання самоцінності будь-якої культури, без розподілу на малі та великі, основні та похідні культури. Культура не вимірюється кількісними категоріями, а здійснюється завдяки неповторному змісту, розгортанню самотутніх аспектів, які й виступають предметним збагаченням культурного здійснення;

– світоглядною основою будь-якої культури виступає свідомість та рівень її духовної зрілості. Так діалогічність здійснюється на підставі порозуміння саме глибинних, напрацьованих свідомістю цінностей, які не мають обмежуватися ідеологічними чи політичними межами;

– виходячи з того, що культура виступає як знаково-семіотична система (Ю.М. Лотман) культурний діалог має здійснюватися на підставі її актуалізованих проявів, тобто мовою сучасного світоглядного символізму;

– запорукою здійснення культурного діалогу та можливістю подолання загрози культурних протистоянь виступає змістовна орієнтація на вищі цінності, такі як життя, свобода, людська гідність, орієнтиром формування яких виступає трансцендентно-іманентна діалектика, у вигляді метафізично-екзистенційного довизначення;

– на сучасному етапі культурних протиріч продуктивним конструктом здійснення діалогу виступає ані релігія, ані історія, ані політика чи ідеологія. Мистецтво, що спрямовано до загальнолюдських цінностей, здатне мовою абстракції та художніх образів, що прагнуть до єйдосу людини та всезагального блага (Платон), активізувати глибинні підвалини як індивідуальної, так суспільної свідомості для здійснення міжкультурної комунікації та формування умов для примирення;

- етичним конструктом культурної діалогічності виступає етика ненасильства (М. Ганді), що ґрунтується на концепті сприйняття Іншого, як рівноправного та неповторного Кожного, із збереженням імпліцитної культурної знаковості.

Модель здійснення культурної діалогічності відповідно до теософського вчення

На завершення пропонуємо модель здійснення культурної діалогічності, яка може стати на заваді в сучасних складних випробуваннях людства та його еволюційного оновлення в контексті теософських принципів. Модель містить послідовні рівні вибудовування діалогу з іншою культурою в стані конфліктності, як в географічно-територіальному так й релігійному, національному й світоглядному протистоянні. Механізм моделі спрямований на послідовне збагачення культури шляхом розширення смислових основ культурного буття, а саме:

1. Стан відкритості як подолання егоцентричної заангажованості та бачення іншого (відповідно фундаментального теософського принципу про всеприсутність Трансцендентного, та світу як аспектів його проявів).

2. Допущення самоцінності існування Іншого, права існування Кожної культури, як різноманіття проявлення Трансцендентного.

3. Інтуїтивно-почуттєве, емпатійне вживання в досвід Іншої культури, відповідно до третьої мети Теософського товариства: дослідити непоясненні закони природи і приховані можливості людини).

4. Вихід за межі своєї маргинальності (допущення смислових змін завдяки можливості введення Іншого в свою самотність та відповідно входження в інші культурні світи).

5. Порівняння власного та іншокультурного досвіду на різних структурних рівнях (економічних, релігійних, національних, світоглядних, загальнокультурних) з метою встановлення спорідненого та відмінного, а також формування об'єктивного, неупередженого ставлення до Іншого; відповідно до другої мети Теософського товариства: сприяти порівняльному вивченню Релігії, Філософії та Науки.

6. Осмислення (вивчення, дослідження) досвіду інших культур та культурних досягнень Людства.

7. Розширення смислових меж своєї культури із переосмисленням присвоєнням творчих здобутків Іншого; взаємоінтеграція культурного досвіду із збереженням та взаємоповагою самотності кожної культури та формування еволюційних форм становлення культур на підставі загальнолюдських цінностей та духовної домінантності світогляду; відповідно першої мети Теософського товариства: формування ядра Універсального Братства Людства без відмінності від раси, віри, статі, касті або кольору шкіри.

Здійснення цієї моделі відбувається на підставі голографічного світосприйняття (на протиставлення лінійній процесуальності), та знайшло відображення в фундаментальному законі теософії «Все у Всьому»⁵, відповідно якому діалог культур має відбуватися в еволюційних формах відновлення Трансцендентної єдності Духу.

⁵ Блаватская Е.П. Тайная доктрина. Т.1. М., 1991. С. 55